

Globalizarea și migrația pentru muncă din România

Rarița MIHAIL*

Abstract

Globalization and migration for employment in Romania

The world has become one single societal system, in which economic, political, social and cultural sub-systems are closely interdependent and interact. In the contemporary global system, international migration is only one of dimensions of globalization. In this article we address this aspect of globalization, focusing on labor migration in Romania and the implications phenomenon on the country of origin, the population of the destination country and the migrants themselves.

Keywords: globalization, migration, migration effects Romanians

În contextul mondializării contemporane, mobilitatea internațională a mâinii de lucru a căpătat o amploare fără precedent. Statisticile internaționale arată că, la începutul mileniului trei, o persoană din 35 este migrant. Situația se datorează și dezvoltării legăturilor de interdependență și interacțiune dintre sub-sistemele economic, politic, social și cultural, dacă avem în vedere teoria lui Parsons privind modul de funcționare a societăților. Lumea a devenit un singur sistem societal care ne influențează pe fiecare dintre noi, din moment ce legăturile sociale, economice și politice, dar și legăturile de comunicații nu cunosc granițe între state. În acest sistem global, migrațiile internaționale reprezintă doar una din dimensiunile fenomenului globalizării.

Această fațetă a globalizării constituie obiectul principal al acestui articol, cu accent pe migrarea forței de muncă din România și pe implicațiile fenomenului. Până în 1989, migrația era privită în spațiul românesc ca un fenomen negativ, fiind asociată cu exilul, deșrădăcinarea sau înfruntarea cu străinătatea. Potrivit ideologiei socialiste, oamenii trebuiau să fie egali pe toate planurile, ceea ce s-a dovedit a fi o utopie care a îndepărtat oamenii de rezultatele muncii lor, de proprietatea lor, minimizându-le motivația de a munci mai mult și mai bine. O dată cu căderea comunismului, românii au

---

* Lector univ. dr., Universitatea *Dunărea de Jos* Galați

fost nevoiți să se adapteze din mers cerințelor promovate de sistemul capitalist: diferențierea cantitativă și calitativă constituie criteriile ce stau la baza obținerii câștigurilor.

Referindu-se la cazul migrației românilor, contribuția de față are ca scop explorarea acestui nou fenomen social caracterizat printr-o combinație de factori sociali ce se întemeiază în același timp pe dinamici sociale interne (mai ales pe cele generate de tranziția la economia de piață) și pe dinamicile provenite din procesul de globalizare și definite sub forma opoziției „global *versus* local”. Imaginea noului migrant care s-a impus în ultimele decenii în România constituie, prin urmare, substratul principal al acestui articol și oferă oportunitatea unei mai bune înțelegeri a formelor de sedentaritate și de ancorare în specificul național pe care „orice mobilitate” tinde să le estompeze.

I. Globalizarea - clarificări conceptuale

Globalizarea posedă mai multe conotații și prezintă, de aceea, un ansamblu de valori subiective. Unii văd în globalizare un proces benefic – care va contribui de o manieră decisivă la dezvoltarea economică mondială – inevitabil și ireversibil. Alții sunt ostili acestui proces, chiar se tem de el, estimând că are rolul de a contribui la creșterea inegalităților atât din interiorul țărilor cât și dintre ele, că amenință slujba și nivelul de viață al cetățenilor și că împiedică progresul social.

Aceste percepții diferite ale globalizării sunt generate și de faptul că nici oamenii de știință, nici opinia publică nu au căzut încă de acord asupra unei singure definiții. În principiu, există două abordări diferite ale noțiunii de globalizare. Într-o abordare mai restrictivă, globalizarea este privită din punct de vedere economic, în timp ce o abordare mai largă vizează toate legăturile ei de la nivel social. În concordanță cu această viziune, majoritatea celor care analizează fenomenul¹ subliniază necesitatea de a trata globalizarea din perspectiva interdependenței dimensiunilor sale.

1. Dimensiunile globalizării

Perspectivile din care poate fi abordată globalizarea sunt multiple și, inevitabil, strâns legate între ele. Analiza efectelor sociale pe care le implică fenomenul demonstrează imposibilitatea unei delimitări clare a dimensiunilor globalizării. Ca fenomen economic, globalizarea implică modificarea dramatică a echilibrelor de putere

---

¹ Vezi G. Sörös, *Despre globalizare*, Iași, Polirom, 2002; Z. Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Antet, 2005, E.O. Chirovici, *Națiunea virtuală. Eseu despre globalizare*, Iași, Polirom, 2001.

(Chirovici, 2001, 16). Dezvoltarea piețelor financiare globale și creșterea corporațiilor transnaționale domină economiile naționale (Sörös, 2002: 23). Deși globalizarea economică e percepută ca o forță motrice semnificativă, nu trebuie neglijate globalizarea informației și a culturii, răspândirea formelor de comunicare în masă sau mobilitatea crescută a mâinii de lucru. Pe de o parte, se poate vorbi de o intersectare a dimensiunilor globalizării, dar și de un concept utilizat, mai mult sau mai puțin vizibil, în toate domeniile.

Dimensiunea economică a fenomenului este pusă în valoare de faptul că o rețea complexă de fenomene comerciale funcționează și creează condițiile de existență a piețelor globale. În plus, piețele financiare naționale sunt înrădăcinate tot mai mult într-un sistem financiar global. În felul acesta, este aproape imposibil ca economiile să se poată izola de funcționarea pieței financiare globale, iar volatilitatea acestora din urmă generează consecințe economice interne majore. Și asta întrucât capacitatea statului de a-și exercita controlul asupra economiei s-a diminuat o dată cu globalizarea piețelor financiare. Astfel, capitalul pe care statul ar putea să-l impoziteze poate să părăsească țara (*Ibidem*, 24), în timp ce deplasarea indivizilor este mult mai riguros reglementată. Un alt aspect îl constituie puterea corporatistă și rețelele globale de producție. Corporațiile multinaționale, dezvoltate din firme naționale, au ajuns să dețină întâietatea în domeniul producției, comerțului, investițiilor și transferului de tehnologie.

Dimensiunea politică a globalizării poate fi analizată din perspectiva ordinii mondiale percepută ca o ordine complexă, contestată și interconectată, în care sistemul interstatal este tot mai mult înrădăcinat în rețelele politice regionale și globale (Held, McGrew, Goldblatt și Perraton, 2004). Globalizarea politică modifică, deci, baza ordinii mondiale prin reconstituirea formelor tradiționale de stat suveran și prin reordonarea relațiilor politice internaționale. Creșterea rolului organizațiilor internaționale guvernamentale și non-guvernamentale, apariția și evoluția organizațiilor și instituțiilor regionale evidențiază o anumită îndepărtare de politica centrată pe statul național și sprijinirea pe o guvernare globală, multistratificată. Mai ales că spațiul de acțiune al politicilor naționale este limitat într-o anumită măsură de globalizare și de concurența de la nivel local. De aceea, multe probleme nu pot fi rezolvate corespunzător decât la nivel internațional, respectiv global.

Dimensiunea socială. Privind evoluția pe termen lung, Alvin Toffler evidențiază trei valuri care au marcat destinul oamenilor, când întreaga lor societate se transformă brusc în ceva nou și neașteptat (Toffler, 1995). Primul val marcat de civilizația agrară, al doilea val propulsat de civilizația industrială și al treilea val denumit epocă informatică sau epocă a electronicii. Lumea a devenit astfel un „*global village*” în care comunităților tradiționale precum familia sau vecinătatea li s-au adăugat rețelele inovatoare de comunicare la mare distanță. În ciuda răspândirii generalizate, ele nu pot totuși înlocui

sferelor tradiționale de comunicare. Un alt aspect legat de această dimensiune a globalizării vizează sistemul de securitate socială. O economie liberă, fără restricții, trebuie completată de o politică în slujba intereselor poporului. Altfel, globalizarea economică are rolul de a avantaja doar interesele individuale, devenind o frână în calea bunului mers al societății. Există riscul ca, în numele globalismului, să se încerce anularea unor drepturi sociale deja dobândite.

Dimensiunea culturală. Fluxurile uriașe de informații, imagini și persoane care circulă în jurul lumii antrenează un cosmopolitism cultural. Globalizarea poate genera nivelarea și impunerea unui ritm comun de dezvoltare a culturilor extrem de diverse. Se vorbește chiar de o „americanizare” a culturii mondiale. Eforturile pe care le fac statele pentru menținerea unei culturi naționale se materializează în proiectele din acest domeniu. De aceea, culturile regionale și locale nu numai că nu vor dispărea, dar vor fi promovate intens prin mijloacele de informare ca fenomene secundare ale globalizării. Numeroase studii sociologice tind să demonstreze, contrar ipotezei atât de răspândite conform căreia culturile minoritare suferă o globalizare pasivă prin absorbția standardelor culturale, că în realitate societățile reacționează la procesele de integrare dominante după mecanisme diverse: respingere, adaptare sau asimilare.

Dimensiunea ecologică a fenomenului globalizării are ca punct de plecare convingerea specialiștilor că întreaga planetă este amenințată de schimbările de mediu. Unele probleme globale, cum ar fi încălzirea atmosferei, gaura din stratul de ozon, poluarea apelor sau tăierea pădurilor tropicale ilustrează raportul de interdependență dintre globalizare și mediul ambiant. Fiind vorba în acest caz de probleme globale care necesită o abordare globală, se impune construirea unor identități alternative și a unor instituții internaționale eficiente care să contracareze potențialele riscuri și amenințări ale globalizării ecologice.

În ciuda conotațiilor multiple, globalizarea poate fi definită ca un proces istoric, rezultat al inovării umane și al progresului tehnic. În același timp, evocă extinderea integrării economiilor în întreaga lume, mai ales cu ajutorul schimburilor și fluxurilor financiare. Globalizarea conține de asemenea dimensiuni de factură diferită: culturală, politică, socială, de mediu. Termenul evocă câteodată și transferurile internaționale de cunoștințe sau de mână de lucru (tehnologiile sau migrațiile pentru muncă).

2. Migrația, consecință a globalizării

Globalizarea implică un proces de interdependență economică și financiară între țări. Cu toate acestea, este indiscutabil că unele, doar câteva țări de pe glob, situate în America de Nord, Europa Occidentală și o parte din Asia, controlează și reglează

totalitatea schimburilor între piețe, în parte grație tratatelor comerciale cu țările mai mici, cum ar fi Tratatul de Cooperare Economică Asia-Pacific (APEC, 1989), Acordul de Liber-Schimb Nord-American (ALENA/NAFTA, 1994), Tratatul de la Maastricht pentru Uniunea Europeană (UE, 1993), Acordul de Liber-Schimb al Americilor (ALCA, 2000)..., și datorită dezvoltării lor în materie de Tehnologia Informației și Comunicare.

Concentrarea mijloacelor de producție și de capital în zone geopolitice limitate a provocat creșterea cererii de mână de lucru în aceste zone și, în consecință, diminuarea sa în zonele economice cele mai sărace ale lumii. Acest dezechilibru implică îndeosebi faptul că populațiile economic active din zonele cele mai sărace abandonează țara lor de origine și se îndreaptă către zonele economice în care concentrarea resurselor și a capitalului este mai importantă și în care își vor ameliora, probabil, condițiile de muncă și calitatea vieții. *Migrația* devine astfel o consecință fundamentală a globalizării.

Internaționalizarea și globalizarea piețelor determină atât noi componente migratorii, cât și o intensificare a deplasărilor teritoriale. În plus, creșterea gradului de permeabilitate a granițelor – situație datorată atât globalizării, în general, cât și transformării regionale, de tipul integrării politico-economice, în special – le-a permis oamenilor să se deplaseze oriunde pe glob. Deși la scară mondială migrația reprezintă doar aproximativ 3,5% din populația lumii, iar fluxuri migratorii importante întâlnim într-un număr relativ moderat de state ale lumii, nicio țară nu este ocolită de acest fenomen, ea putând fi țară de origine, de tranzit, de destinație sau toate trei. Migrația internațională nu este un fenomen nou din moment ce apare o dată cu statul, însă globalizarea este cea care l-a accentuat.

II. Globalizarea migrațiilor internaționale

Studiile asupra migrațiilor internaționale scot în evidență una din fațetele fenomenului globalizării. Diferitele cercetări întreprinse în acest domeniu permit sesizarea diversității structurilor sociale elaborate în cadrul practicilor migratorii din ce în ce mai complexe. Deși fenomenul nu este nou, întinderea și volumul migrațiilor modifică faptul social atât pentru țările de primire cât și pentru cele de origine. Schimburile de populație joacă un rol important, mai ales din perspectiva schimburilor interculturale și a impactului politic al fluxurilor migratorii atât asupra statelor de origine și, în special, asupra celor primitoare.

În perioada actuală, se poate vorbi de o globalizare a migrațiilor întrucât aproape toate regiunile lumii sunt raportate fie la plecarea, fie la primirea, fie la tranzitul migranților. Este o revoluție considerabilă. După mai puțin de douăzeci de ani, lumea a intrat în mișcare. Dar această perioadă de mobilitate generalizată nu înseamnă în mod

necesar o migrare de populare. Mulți migranți aspiră să se raporteze la mobilitate ca la un mod de viață. Mobilitatea este valorizată de cei mai calificați, cei mai bogați, dar la care aspiră și săracii. Oamenii nu mai acceptă fatalitatea de a fi născuți într-o țară săracă, prost guvernată, supusă riscurilor climatice.

Cauza determinantă a migrațiilor masive de persoane observate în ultima perioadă la scară mondială o reprezintă dezvoltarea inegală, inegalitatea bogățiilor și oportunităților de muncă dintre țări, continente și regiuni ale lumii. Această situație generează tensiuni, conflicte sau războaie, acestea fiind de asemenea la originea mișcărilor populațiilor care fug de zonele de conflict – sau de persecuții – și cer protecție și azil. În cadrul globalizării neoliberale și a capitalismului cu dominantă financiară care s-a impus după anii '80, aceste inegalități s-au agravat, nu numai între țările din Nord și din Sud (sau din Est), ci și în interiorul fiecărei țări. Ceea ce a generat fluxuri de migranți, cele mai numeroase fiind între Asia și Europa, respectiv Asia și SUA, adică dinspre țările în curs de dezvoltare și slab dezvoltate către cele dezvoltate (The World Bank, *Migration and Remittances Factbook*, 2008). În mod surprinzător, coridorul dinspre țările Europei de Est spre cele ale Europei de Vest nu se află printre primele 10 din lume.

1. Migrația internațională în Europa și Uniunea Europeană

În prezent, Europa este scena unor procese complexe. Pe de o parte, globalizarea erodează și chiar elimină barierele în fața fluxurilor internaționale de oameni, bunuri, servicii, capital și informații. Pe de altă parte, extinderea Uniunii Europene le dă posibilitatea cetățenilor din țările mai puțin dezvoltate să aspire la un nivel de trai perceput ca fiind mai ridicat în țările dezvoltate ale UE. Una dintre consecințele acestor două procese este creșterea fluxurilor migratorii dinspre est spre vest, în special dinspre Europa Centrală și de Est, dar și Asia Centrală și Africa spre Occident. Prin urmare, Europa reprezintă unul dintre continentele în care migrația internațională vizează nu numai fluxurile dintre țările europene, respectiv țările membre ale UE, ci și pe cele dinspre celelalte continente.

În condițiile aderării la Uniunea Europeană a unor țări cu un număr mare de emigranți ce au vizat și vizează statele europene dezvoltate, reglementarea fenomenului migraționist și contracararea efectelor negative ale acestuia au devenit obiective majore pentru oficialii de la Bruxelles. Deși migranții se deplasează în cadrul aceleiași comunități, respectiv cea europeană, fenomenul nu poate fi considerat migrație internă. Faptul că ei traversează granițele naționale dovedește că este vorba de migrație internațională.

Având în vedere această situație, se impune obținerea unui consens, în cazul Europei, în ceea ce privește migrația internațională, respectiv elaborarea unei *politici*

migratorii comune. Cunoașterea fluxurilor migratorii, a atributelor și dinamicii acestora permite definirea și ajustarea echilibrelor din mediul economic și social. Însă Uniunea Europeană trebuie să reglementeze această situație ținând cont atât de drepturile și statutul de cetățean european al imigranților, cât și de drepturile cetățenilor din țările de destinație. Mai ales că cetățenia europeană, introdusă prin Tratatul de la Maastricht, s-a dovedit a fi un concept ambiguu (Magnette, 2003: 11). De aceea, este absolut obligatoriu ca toate acțiunile întreprinse la nivelul Uniunii Europene să respecte în primul rând drepturile fundamentale ale omului.

Libera circulație a muncitorilor este asigurată în interiorul Comunității prin articolul 39 din Tratatul de instituire a Comunității Europene (versiune consolidată la Nisa). De asemenea, atât factorii de decizie europeni, cât și cetățenii sunt favorabili ideii de mobilitate transfrontalieră în interiorul UE. Cu toate acestea, teama de posibile efecte negative ale fluxurilor de mână de lucru provenind din alte state membre a condus deja la restricții privind libera circulație a muncitorilor cu fiecare din extinderile succesive ale UE, exceptând aderarea Austriei, Finlandei și Suediei din 1995. În momentul aderării celor noi 10 state membre în 2004, doar trei dintre vechile țări membre (Irlanda, Marea Britanie și Suedia) și-au deschis complet piața națională a muncii. Toate celelalte țări au aplicat restricții cu privire la muncitorii originari din opt noi state membre din Europa de Est. Marea majoritate a acestor restricții a fost suprimată între timp.

Analizând direcțiile de migrare dintre Est înspre Vest în interiorul Uniunii Europene, Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și Muncă arată că după ce Bulgaria și România s-au alăturat Uniunii în 2007, Finlanda și Suedia au fost singurele state din UE15 care și-au păstrat piața muncii deschisă. În schimb, Malta și Ungaria s-au alăturat celorlalte țări din UE15, impunând restricții mobilității muncitorilor bulgari și români (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *East-West migration: who is going where?*, 2008).

O altă problemă pe ordinea de zi a aceleiași instituții europene, și nu numai, o constituie amploarea fluxurilor migratorii a muncitorilor ce provin din noile state membre din Europa de Est. Conform datelor furnizate în urma anchetei comunitare asupra forței de muncă (European Labour Force Survey), 2,75 milioane de persoane originare din cele 12 noi state membre făceau parte din populația activă a UE15 în 2007, ceea ce reprezintă 1,1% din total. Cifrele reale ar putea fi totuși mai ridicate, dat fiind faptul că migrantii ilegali nu sunt incluși în aceste statistici.

Se poate vorbi în aceste condiții de o mobilitate în creștere? Procentele scăzute privind mobilitatea observate în perioada actuală au tendința de a crește în linie dreaptă pe viitor? Datele furnizate de Eurobarometru permit estimarea intențiilor viitoare ale cetățenilor noilor state membre de a emigra către alte țări ale Uniunii Europene. Potrivit

unui studiu din 2007², țările cu cel mai ridicat nivel al intențiilor de migrare în viitorul apropiat sunt Estonia, Lituania, Letonia și Polonia, urmate de țările cu nivel mediu: Cehia, Slovenia, Ungaria, Slovacia, Cipru și Malta.

Însă comparând datele din 2001, 2005 și 2007 se observă o anumită dinamică în timp: adeziunea la UE a condus la o „euforie” temporară cu privire la intențiile de a se stabili altundeva. Intențiile de plecare au crescut foarte mult între 2001 și 2005, apoi au scăzut cu mai mult de 50% între această perioadă și ancheta din 2007. În 2007, aproximativ 5% din populația activă spunea că vrea să plece, în timp ce doar între 1,7% și 2,5% și-au exprimat intenția fermă de a emigra. Probabil, o tendință asemănătoare conduce la procente mai reduse în Bulgaria și România în egală măsură, în care populația cu intenția fermă de a migra în următorii cinci ani a fost estimată între 2,2% și 3,2% în 2007.

Pe lângă migrația din interiorul Europei, implicit al Uniunii Europene, trebuie să se țină cont și de migrații din afara continentului. Principalele continente din care provin imigrații sunt Africa, Asia și America Latină.

Este important, de asemenea, de menționat că migrații originari din țările membre ale UE – având în majoritate un nivel de educație ridicat spre mediu – constituie o minoritate printre muncitorii migranți pe piața muncii din Uniunea Europeană. În mod paradoxal, migrații care vin din țările lumii a treia, ale căror drepturi de muncă în UE sunt în general restrânse, reprezintă 80% din populația migrantă.

Oficialii Uniunii Europene au sesizat aceste probleme încă din anii `90, aducând modificări chiar Tratatului de la Maastricht. Astfel, în Tratatul de Amsterdam din 1997 a fost introdus un nou capitol care reglementează printre altele, imigrația și libera circulație a persoanelor. La nivel statal, se dorește controlul total asupra intrărilor și ieșirilor din spațiul respectiv. Deși accentul cade preponderent pe reglementarea și supravegherea cetățenilor străini (Șerban și Stoica, 2007, 5), statele sunt preocupate și de cetățenii proprii care emigrează. Problema migraților este privită atât în țările de destinație cât și în cele de origine în dublu sens: ca sursă de beneficii, dar și ca sursă a problemelor economice, sociale politice.... Ceea ce ne interesează pe noi în acest context sunt consecințele fenomenului migraționist pentru România și cetățenii săi.

---

² Vezi European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Factors Determining International and Regional Migration in Europe*, 2007.

III. Efectele migrației românilor

Teoria sociologică actuală analizează efectele migrației din perspectiva a trei direcții: efectele migrației asupra țării de origine, asupra populației țării de destinație și asupra migranților înșiși. Impactul migrației asupra țării de origine este la fel de complex ca și cel constat în țara de destinație, însă cuantificarea câștigurilor și pierderilor denotă proporții diferite în cele două cazuri, în mod clar în defavoarea celei dintâi. De asemenea, pentru migrant și familia lui efectele sunt diverse, de natură economică sau socială, numai că în situația dată, soldul este unul pozitiv. În consecință, există câștigători și perdanti, avantaje și dezavantaje, beneficii și pierderi indiferent de ce parte a baricadei ne-am situa pentru a analiza efectele mișcării migratorii externe, efecte multiple, interdependente, într-o continuă evoluție.

1. Efecte economice

Având în vedere că migrația pentru muncă este înțeleasă în primul rând ca „*deplasare al cărei scop este prestarea unei activități remunerate pe teritoriul unui stat diferit de cel de origine*” (*Ibidem*, 6), rezultă că *beneficiile* pentru *migranți* sunt mai ales de *natură economică*. Indivizii migrează temporar în alte țări în căutarea unor posibilități mai bune de câștig. Ei utilizează oportunități ocupaționale relativ limitate pentru a aduna venituri superioare și a atinge un nivel de trai mai bun decât în societatea de origine. Pentru același gen de activitate, în țară n-ar fi obținut în niciun caz venituri comparative datorită nivelului mult mai redus al salariilor din România.

Prin creșterea substanțială a nivelului veniturilor, se schimbă standardul de viață al acestor indivizi pe de o parte, însă migrația le schimbă și stilul de viață prin modificarea necesităților și așteptărilor în legătură cu tipul de consum la care aderă, pe de altă parte. În situația în care o parte a familiei migrantului temporar rămâne în țară, banii câștigați și economisiți se întorc de regulă la cei care întrețin gospodăria, fiind folosiți mai ales pentru consum. În felul acesta, se îmbunătățește simțitor calitatea vieții familiilor de migranți comparativ cu a celor care trăiesc și muncesc exclusiv în România. Migranții își folosesc banii câștigați și pentru achiziționarea unor bunuri de folosință îndelungată. Nu sunt neglijate nici achizițiile mai costisitoare: un automobil, o locuință nouă, construită sau cumpărată, sau amenajarea modernă a celor deja deținute. De multe ori, consumul ostentativ devine o componentă a comportamentului indivizilor migranți și al familiilor acestora.

Experiența muncii în străinătate corelată cu acumularea unor economii mai consistente determină pe unii dintre migranți să-și exerseze și spiritul antreprenorial, investindu-și banii în lansarea unei afaceri. Puțini dintre ei își asumă un asemenea risc (Sandu, 2006: 49), și doar o parte reușesc cu adevărat. Iar cei ce reușesc contribuie, de

fapt, nu numai la sporirea propriei averi, ci și a avuției naționale corelată cu crearea unor noi locuri de muncă.

Deși beneficiile individului ce a optat pentru munca în străinătate sunt incontestabile, nu se pot ignora acele laturi mai puțin avantajoase. În categoria *pierderilor de natură economică* ar putea fi plasate investițiile eșuate din activitățile antreprenoriale. Cauzele nereușitei sunt diverse: sumele economisite nu sunt suficient de mari, climatul economic este nesigur comparativ cu cel din vest, lipsa experienței și a unei pregătiri adecvate inițierii unei afaceri.

Problema migranților are efecte economice diferite pentru țările implicate. În *țara de origine* se observă *fenomene cu impact negativ* asupra dezvoltării acesteia, precum emigrarea forței de muncă înalt calificate și lipsa forței de muncă în anumite sectoare ale economiei naționale, ceea ce conduce la scăderea productivității și a veniturilor realizate, dar și a calității vieții cetățenilor. În timp ce pentru România, migranții reprezintă o pierdere netă, pentru țările de destinație beneficiul este substanțial: o forță de muncă deja instruită, capabilă de performanțe înalte și de o activitate competitivă, obținută cu costuri minime. Investiția în factorul uman este făcută de o țară, iar beneficiile se reflectă în rata de creștere economică și în acoperirea unor deficite de calificări din țările de primire a migranților (Perț și Vasile, 2003: 246).

În același timp au loc și *fenomene cu impact pozitiv* asupra aceleiași economii, cum ar fi fluxurile de capital care intră în țară, sporind într-o oarecare măsură produsul intern brut, dar și creșterea nivelului de trai a familiilor emigranților și a comunităților din care aceștia provin. Transferurile bănești pot fi considerate o formă de „recuperare” parțială a pierderilor potențiale din migrația externă. O mare parte din aceste transferuri bănești este consumată pentru cheltuieli gospodărești curente, stimulând cererea internă de bunuri și servicii, dar cu predilecție pe seama importurilor și nu a produselor naționale, mai slab competitive prin calitate și preț (*Ibidem*, 264). Așadar, transferurile bănești, deși incomplet evidențiate statistic, asociate cu o serie de indicatori macroeconomici, reprezintă un aport important de resurse care nu poate fi ignorat. În plus, nivelurile anuale tot mai ridicate pot avea implicații importante asupra potențialului de dezvoltare economică și socială a țării.

În ceea ce privește *țara de destinație*, adesea, imigranții sunt bineveniți ca forță de muncă mai ieftină și, în unele cazuri, înalt calificată. În acest context, se observă beneficii de natură economică (creșterea productivității muncii și a produsului intern brut) pentru această țară. Soluția folosirii lucrătorilor migranți pentru locurile de muncă ce necesită o calificare redusă sau nicio calificare, în condițiile în care forța de muncă autohtonă manifestă reticențe pentru astfel de profesii, poate contribui la creșterea exportului țărilor de „adopție”, uneori chiar în țările lor de origine.

Cu toate acestea, în perioadele de șomaj și de adaptare la condițiile socio-economice din țara de destinație, migranții sunt percepuți ca o povară economică asupra sectorului locuințelor și sistemului de securitate socială, creând probleme economice atât țărilor respective, cât și comunităților și cetățenilor acesteia.

2. Efecte demografice

Fenomenul migrației externe, în toată complexitatea sa, are efecte diferite asupra *evoluției demografice* și implicit asupra potențialului de dezvoltare economico-socială din țările de origine, pe de o parte, și din țările de primire, pe de altă parte. Migranții din România - prin faptul că reprezintă o forță de muncă mai tânără, cu o capacitate ridicată de a învăța, de a munci și de a se adapta - contribuie atât la sporirea populației în țările de primire, cât și la atenuarea, într-o anumită măsură, a fenomenului de îmbătrânire demografică din aceste țări. În același timp, migrația externă este unul din factorii de reducere a populației și de accentuare a îmbătrânirii demografice la nivelul populației României. Această realitate nu face decât să mărească decalajul între pierderile unora și beneficiile altora.

În același context al impactului demografic, migrația determină modificări deloc neglijabile și asupra *structurii pe vârste a populației* (Perț și alții: 2002, 25). În general, tendința spre mobilitate internațională este mai mare în cazul bărbaților, a persoanelor cu vârstă de muncă din grupele cele mai productive (26-39 ani), cei care au de fapt și cele mai mari oportunități de realizare profesională. Pentru țările de origine acest fapt generează accentuarea îmbătrânirii și feminizarea populației, în timp ce în țările de destinație crește ponderea populației active în totalul populației, concomitent cu diminuarea procesului de îmbătrânire demografică.

Un alt aspect de natură demografică, care nu trebuie ignorat atunci când se estimează costurile migrației, îl reprezintă plecarea la muncă în străinătate a *populației feminine de vârstă fertilă*. Pierderea de potențial uman este, în cazul femeilor, mai mare. Cu cât sunt mai tinere, cu atât acestea pot să aibă mai mulți copii, dar pe care îi nasc și cresc în străinătate. Această pierdere pentru țara de plecare este echivalentul unui câștig pentru țările de primire. Prin urmare, efecte ale migrației se înregistrează și la nivelul natalității și al ratei totale de fertilitate.

Efectele în plan demografic ale migrației își multiplică raza de acțiune, extinzându-se și asupra *funcționării pieței forței de muncă*. Astfel, migrația externă asociată cu accentuarea îmbătrânirii demografice reprezintă două fenomene cu consecințe tot mai însemnate asupra încordării pieței muncii.

3. Efecte asupra pieței muncii

Migrația reprezintă o componentă tot mai importantă a societății contemporane, factor al stimulării globalizării piețelor și instrument de reglare a dezechilibrelor de pe piețele muncii regionale sau locale. De aceea, privită în ansamblu, migrația poate avea *rol echilibrant*, decongestionant pentru piața muncii din perspectiva ambelor țări implicate. Pe de o parte, poate reduce presiunea exercitată fie de oferta de forță de muncă excedentară în țara de origine, fie de cererea de forță de muncă deficitară în țara de primire.

Asemeni situațiilor anterioare, și impactul pe care migrația externă îl exercită asupra pieței forței de muncă este diferit pentru cele două categorii de țări: exportatoare și importatoare de capital uman. În timp ce *pentru România*, migranții reprezintă o pierdere netă, pentru țările de destinație beneficiul este substanțial: o forță de muncă deja instruită, capabilă de performanțe înalte și de o activitate competitivă, obținută cu costuri minime. Investiția în factorul uman este făcută de o țară, iar beneficiile se reflectă în rata de creștere economică și în acoperirea unor deficite de calificări din țările de primire a migranților (Perț și Vasile, 2003: 246).

Disfuncționalitățile existente pe piața muncii din România fac din migrație un factor favorabil *reducerii șomajului*, care în ultimii ani a înregistrat o rată relativ scăzută. Deși aparent migrarea tinerilor și a persoanelor mature detensionează piața muncii prin scăderea șomajului, de fapt se produce o reducere a calității profesionale și a productivității potențiale a ofertei de forță de muncă din țara noastră. Însă „migrația de creiere” este principalul dezavantaj pentru țara de origine. În felul acesta se pierde capitalul uman format în România prin investiții ale statului, comunităților, familiei și chiar cu sprijin extern.

Pentru *țara de destinație*, efectele de pe piața muncii sunt de regulă net favorabile. Migranții contribuie la reducerea deficitului de forță de muncă, fie în profesii de înaltă calificare, fie pentru forța de muncă strict specializată. Același lucru este valabil și pentru locurile de muncă ce necesită o calificare redusă sau nicio calificare.

4. Efecte socio-culturale

Pentru migrantul temporar și familia lui, *câștigurile* pe care le contabilizează sunt în primul rând de ordin economic, dar nu trebuie neglijate nici cele din *plan profesional* și a *culturii muncii*. El acumulează cunoștințe, deprinderi, comportamente, o anumită disciplină a muncii, securitate a muncii, o mai mare dorință de participare și implicare, pe care le transmite apoi familiei, prietenilor, celor apropiați. Muncind în

străinătate, migrantul acumulează nu doar venituri incomparabil mai consistente decât ar fi obținut în țara lui, ci și *capital uman și relațional* concretizat în cunoștințe și aptitudini noi, un alt stil de viață care îl ajută să dezvolte rețelele sociale la care participă. Avantajele lucrului în străinătate nu țin numai de îmbunătățirea situației materiale a migrantilor, ci și de *schimbarea unor mentalități* în sens pozitiv, ca urmare a unor interacțiuni multiple cu medii și oameni diferiți, purtători ai unor culturi diferite. Munca, prietenii, timpul liber și politica sunt mult mai importante în mentalitatea celor care au lucrat în străinătate (Sandu, 2006: 61) comparativ cu cei care nu au avut o asemenea experiență.

Migrantul este departe de a rămâne același înaintea actului migrator și după consumarea acestuia, în comunitatea de origine și în cea de destinație (Sandu, 2003: 166). Incontestabil, el întâmpină dificultăți de adaptare în comunitatea de primire, ca o consecință a „*contactelor dintre două populații ale căror culturi sunt mult diferite, fapt ce ridică probleme deosebite de integrare*” (Zamfir și Vlăsceanu, 1993: 357). Întâlnind în țările de destinație diverse modele culturale, dar și un mediu ambiant schimbat, migrații depun eforturi de adaptare și integrare într-un nou sistem de valori și coduri, nu numai economice și sociale, ci și culturale, etice, morale. Pentru migrant, *integrarea* presupune și cunoașterea limbii țării-gază, ceea ce îl ajută să acceadă mai ușor atât pe piața muncii cât și la sistemul de educație. De asemenea, îi asigură o mobilitate profesională prin ridicarea nivelului de educație și al calificării profesionale. Egalitatea în fața legii, libertatea culturală și religioasă, respectul față de legile și tradițiile țării în care trăiesc și muncesc constituie alte beneficii ale unei integrări reușite.

În plus, prin contactele dese cu comunitatea de origine, migrantul aduce noi mentalități și implementează unele practici tradiționale, comunitare. Familiile rămase în țară primesc nu doar banii trimiși de migrații, dar și un „*alt tip de input cultural, dat de interacțiunea indirectă cu o altă cultură*” (Voicu, 2005: 152). În ciuda respectului pentru tradiții, comunitățile de origine acceptă să-și diversifice valorile supreme, iar normele de referință ale acestora tind să-și amplifice valențele. O disponibilitate crescută pentru asumarea de riscuri, o atitudine tolerantă față de alteritate, o viziune schimbată față de ierarhia socială sunt doar câteva din *consecințele pozitive* de tip socio-cultural ale migrației circulatorii în străinătate.

Cu un impact mult mai profund asupra individului sunt *problemele sociale* care se confruntă ca urmare a deciziei sale de a migra. Procesul de integrare poate fi îngreunat de șocul cultural resimțit după contactul cu modul de viață dintr-o societate cu alte standarde economice și sociale (aceste probleme pot fi reduse numai printr-o intervenție eficientă a guvernului cu politici și strategii destinate sporirii gradului de toleranță culturală). Migrantul renunță temporar la universul său familial, la poziția socială, la rețeaua de relații, la normele și valorile larg împărtășite și bine cunoscute lui

și optează pentru o realitate mai puțin cunoscută, străină. La destinație poate întâmpina probleme diverse, cum ar fi limitarea accesului la sistemul de protecție socială, la educație sau asistență medicală.

Ca efecte nedorite ale migrației la nivel de individ mai pot fi menționate: *tratament discriminatoriu* comparativ cu lucrătorii autohtoni sau chiar a altor lucrători de altă naționalitate, *tensiuni* în relațiile cu forța de muncă autohtonă, ce pot căpăta uneori forme conflictuale. În cazul muncii la negru, apare și riscul ca angajatorul să nu-și respecte obligațiile. Dacă în acest caz, migrantul nu poate folosi căile legale pentru a-și cere drepturile, nu același lucru se întâmplă dacă angajatorul încalcă prevederile unui contract de muncă. Reacțiile generate de astfel de cazuri (Constantin, 2004: 13) au venit nu numai din partea autorităților române, ci și a țărilor de destinație (printr-un protocol, sindicatele din Italia și Spania s-au angajat să apere drepturile lucrătorilor migranți proveniți din România). Unii dintre migranții români, mai ales cei care se află la prima experiență de acest gen, se confruntă și cu dificultăți de acomodare, ceea ce atrage o eficiență redusă în muncă, menită să nemulțumească ambele părți implicate în proces. Nici *protecția socială* nu este una satisfăcătoare din moment ce securitatea și condițiile de muncă nu corespund celor promise în interviul de selecție și angajare.

Din păcate, efectele negative se răsfrâng și asupra *familiei* migrantului. Plecarea unuia sau a ambilor părinți dintr-o familie la muncă în străinătate s-a transformat treptat într-o *problemă socială*. Alternativa găsită pentru creșterea calității vieții, ocuparea unui loc de muncă pe piața externă a forței de muncă, este percepută de cele mai multe ori ca o soluție extrem de facilă pentru rezolvarea problemelor financiare. Însă intenția inițial bună de a schimba situația economică a familiei, ajunge să aibă în timp consecințe nedorite asupra acesteia ca microgrup, afectându-i structura, dinamica și funcționalitatea.

Prin strategia adoptată, migrantul își îndeplinește cu succes funcția economică, îmbunătățind nivelul de trai al familiei, însă nu mai are cum să joace și celelalte roluri pe care le avea în gospodărie. Rolurile legate de afectivitate, sexualitate, cele educaționale și de control rămân neîndeplinite sau sunt preluate de altcineva rămas acasă. Astfel este de așteptat să apară anumite disfuncționalități la nivelul familiei. Fie pot să apară neînțelegeri în cadrul cuplului sau între membrii rămași acasă, fie poate interveni divorțul sau, și mai grav, o dezvoltare psihică inadecvată a unui copil al cărui părinte sau părinți sunt plecați în străinătate.

În condițiile în care societățile devin din ce în ce mai multirasiale, multietnice, multiculturale, multireligioase și multilingve ca urmare a intensificării fenomenului migraționist, se creează diferențe notabile între populația rezidentă și imigranți, diferențe de reprezentare psihosocială a ambelor categorii. Un flux de imigranți este adesea reprezentat ca o potențială amenințare la adresa culturii țării de destinație și o provocare la adresa valorilor de bază și obiceiurilor culturale și lingvistice ale acestora.

Emigranții reprezintă pentru cetățenii țării de origine nu numai o sursă de venituri, ci și o vulnerabilitate în competiția tehnologică dintre state, având în vedere că țările dezvoltate atrag din ce în ce mai mult forță de muncă înalt calificată din țările care nu pot asigura atingerea acelorași standarde de viață ridicate. Aceste reprezentări determină atitudini care, la rândul lor, configurează politicile și strategiile statelor vizavi de migrație.

În loc de concluzii

➤ Migrația actuală face parte din dinamica internă a aceleiași unități constituite prin sistemul capitalist internațional. Noua ordine internațională negociată între Nord și Sud trebuie să țină cont de funcționarea mișcărilor migratorii, în aceeași manieră în care se ocupă de circulația de capital, de tehnologie și servicii. Este indispensabil să se țină cont de consecințele migratorii ale strategiilor, de politicile și proiectele de dezvoltare, investiții și comerț.

➤ Asemenea fluxurilor financiare, comerciale sau de informație, creșterea proporției persoanelor care traversează granițele naționale se numără printre cei mai semnificativi indicatori ai globalizării. Astfel, migrația internațională a devenit o prioritate a agendelor interne și internaționale ale majorității statelor lumii. Aceasta și pentru că migrația are, în același timp, efecte multiple asupra țărilor de origine și cetățenilor lor, cât și asupra țărilor de destinație și locuitorilor acestora.

➤ În cazul Europei, problema migrației a devenit mult mai complexă în special din cauza extinderii Uniunii Europene. Creșterea fluxurilor migratorii dinspre est spre vest, în special dinspre Europa Centrală și de Est spre Occident impune reglementarea și gestionarea fenomenului (respecând drepturile și statutul de cetățean european al migranților, ca și drepturile cetățenilor din țările de destinație) și contracararea efectelor negative ale acestuia.

➤ Pentru ca migrația din România să reprezinte un factor de dezvoltare a economiei naționale este necesar ca politicile în domeniu să urmărească un echilibru între folosirea forței de muncă pe piața internă și migrarea pentru muncă, luându-se în considerare costurile, beneficiile și riscurile, interesele naționale și cele ale UE.

➤ Având în vedere că fenomenul a căpătat o amploare fără precedent în Europa, cu tendințe noi în ceea ce privește direcția fluxurilor migratorii și cu efecte neașteptate, este necesară o analiză aprofundată pe baza căreia să fie elaborată o politică migratorie comună care să integreze normele internaționale fundamentale ale drepturilor omului.

Bibliografie:

- Chirovici, Eugen Ovidiu, 2001, *Națiunea virtuală. Eseu despre globalizare*, Iași, Polirom.
- Constantin, Daniela-Luminița (coord.), 2004, *Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană*, Studiul nr. 5, București, Institutul European din România.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007, *Factors Determining International and Regional Migration in Europe*, Dublin.
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2008, *East-West migration: who is going where?*, Dublin.
- Held, D.; McGrew, A.; Goldblatt, D.; Perraton, J., 2004, *Transformări globale*, Iași, Polirom.
- Magnette, Paul, 2003, *Europa politică. Cetățenie, constituție, democrație*, Iași, Institutul European.
- Sandu, Dumitru, 2003, *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării. Încredere, toleranță și rețele sociale*, Iași, Polirom.
- Sandu, Dumitru (coord.), 2006, *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*, București, Fundația pentru o Societate Deschisă.
- Sörös, George, 2002, *Despre globalizare*, Iași, Polirom.
- Șerban, Monica; Stoica, Melinda, 2007, *Politici și instituții în migrația internațională: migrație pentru muncă din România 1990-2006*, București, Fundația pentru o Societate Deschisă.
- Perț, Steliana; Pavelescu, Florin; Șimon, Ilie, 2002, *Circulația forței de muncă în condițiile (pre)aderării la Uniunea Europeană. Deschideri. Restricții. Efecte*, Colecția Biblioteca Economică, Seria Probleme Economice, vol. 34-35.
- Perț, Steliana; Vasile, Valentina, 2003, «Relația Export – Capital Uman. Conținut. Impact», *Revista română de economie*, nr. 2, București.
- Toffler, Alvin, 1995, *Powershift – Puterea în mișcare*, București, Editura Antet.
- The World Bank, 2008, *Migration and Remittances Factbook*, <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0contentMDK:21352016~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>.
- Voicu, Bogdan, 2005, *Penuria Pseudo-Modernă a Postcomunismului Românesc*, vol. I Schimbarea socială și acțiunile indivizilor, Iași, Editura Expert Projects.
- Zamfir, Cătălin; Vlăsceanu, Lazăr (coord.), 1993, *Dicționar de sociologie*, București, Editura Babel.